

O te stultum, qui hoc reprehendis! Equidem non miror, si Bessario, quae viri gravitas est, ineptias tuas potius fastidiendo calcare, quam verbis refellere dignum putat. Quid enim dici ab eo poterat, quod aequè pro Christianis faceret. Nam si irridere nos gentiles solent, quod sine demonstratione aliqua res minime verisimiles credamus, et nos asser-⁵tores ac locutuleos vocant, ut Averroes Arabs facit, quonam modo refellere eos melius possumus, quam si principem philosophorum ostendamus admonere mortalium genus, ut iis credant, quae deorum suorum filii sine demonstratione tradiderunt? Etenim si gentiles de falsis diis ita statuunt, quanto magis a nobis credi debent, quae verus filius¹⁰ veri Dei nobis revelavit? At Cretensis noster hoc notat, hoc carpit, hoc damnat. Omnia suo foedissimo ac contaminatissimo spiritu polluens et optima quaeque decerpens, ut ea prosequatur atque inficiat. Sed quomodo tolerare amplius hoc monstrum, viri docti ac studiosi, potestis? Insurgite, insurgite in eum aliquando, et catenate delirum senem ac¹⁵ perpetuae glebae ascribite.

38. Folio XXX, facie I: »Intelligentias alias ab aliis productas.«

Semel, bis, tertio abs te hoc dictum est. Enimvero si ita augere numeros tuos scires, ut verborum tuorum portenta multiplicas, non egeres subsidio Turci, quem litteris hortaris, ut te pecuniis adiutum²⁰ ad se vocet, quo ei modum subiugandae Italiae patefacias. Sed mihi crede, quemadmodum tibi prae nimia avaritia accidit, ut, dum augere per faenus pecuniam conaris, etiam primam summam amiseris, ita prae nimia temeritate et desiderio multiplicandarum adnotationum eveniet, ut pariter omnibus rationibus tuis quam facillime et quam turpissime excidas.²⁵

39. Folio XXXII, facie I: »Multa Platonis et Philonis dicuntur, quod Deus ex inordinatione in ordinem solum reduxit.«

Merito beatus Paulus Epimenidis dictum de Cretensibus videtur probasse, dum eos vocat mendaces. Ita certe frequenter mentiris, ut si quis et patriam tuam ignoret, facile suspicari possit te Cretensem³⁰ esse, nec sit, qui habere tibi fidem amplius queat, etiam dum mentiri te dicas, dignus profecto, qui non fustibus, quibus liberi homines
M 9^v caedi solebant, sed flagellis, quibus mancipia vapulabant, usque ad sanguinem excrucieris. Idcirco ab auctore dicta illa Philonis de inordinatione adducuntur, ut Philonis auctoritate probetur cum Moyse³⁵ et catholica religione sentientis verba haec Platonis de inordinatione, cum ab ipso eo modo quo a Philone dicantur, non praesesse materiam significare, sed via generationis dumtaxat procedere, et tamen simul cum formis a Deo produci. Tu vero, quamvis haec ita dici non ignores, tui tamen dissimilis esse et a calumniis abstinere non potes, homo⁴⁰ dumtaxat ad maledicendum natus, cuius dum vultum aspiciamus, iracundiam cum arrogantia atque invidia in ipso sedere existimamus. Sic olim Guarino, sic Poggio, sic Laurentio Vallae, sic nuper Theodoro

Gazae, clarissimis nostri saeculi viris, maledixisti, aetatis nostrae immanissimum ac foedissimum monstrum. Sed illorum quidem auxisti laudem et gloriam, tibi vero perpetuum dedecus atque ignominiam peperisti, cum te iam omnes etiam mulierculae et pueri digito tamquam
5 furentem ostendant, nec aliquis sit inter bonos et doctos viros, qui te non fugiat oculis, non respuat auribus, non toto animo ac totis praecordiis exsecretur.

»Vulcanus, ut Plautus inquit, Sol, Luna, Dies, dii quattuor scelestiorem nullum illuxere alterum.«

10 Folio XXXII, facie II: »Aperte dicitur Deum mala facere, ut bona 40. veniant aliqua de causa.«

Mentiris rursus, o furcifer, et ut in proverbio est, facta atque infecta narras. Perlegeram diligenter Bessarionis libros. Nunc denuo eos evolvi, et non modo locum, quem tu notas, sed totum opus perlustravi. Nihil
15 ab eo tale dictum invenio, nihil tu, si diligentius legis, invenies.

Folio XXXIII, facie II: »Iterum de materia et ideis datis secundo 41. creatori a primo.«

Rursus eadem revolveris. Non satis fuit ter ista dixisse, nisi quarto etiam repeteres. Eleganter poëta facetissimus inquit:

20 »Edita, ne brevibus pereat mihi cura libellis,
dicatur potius τὸν δ' ἀπομειβόμενος.«

Eodem consilio tu quoque, ut arbitror, quo magis opus tuum excrescat, Bessarionis id sententiis etiam saepius repetitis, quemadmodum ille unico Homeri versu, implere cogitasti. At nobis satis sit
25 semel tibi respondisse.

Folio LX, facie II: »Quod sancti quodam modo admiserunt, quae 42. Plato dicit de diis, secundo creato a primo et tertio a secundo.«

Hoc quoque saepius abs te repetitum est, nescio verum memoriae vitio, an potius quod inferorum te furiae agitent. M 10

30 Folio LX, facie II: »Quod creatio potest participari creaturis.« 43.

Quae insania malum totiens idem repetere. Nihil aspicias, modo librum augeas.

Folio LXIV, facie I: »Quod creatio et creatura proportionaliter 44. commensuratur.«

35 Si tibi in fronte cornua conspicerentur, quid ni te bovem existimaremus, cum bovinum habeas caput et ingurgitatum semel cibum totiens rumines.

Folio LXXVII, facie II: »Quod esse divinum producit creaturam.« 45.

In eodem: »Non sequitur, si in creatura sit trihitas, quod esse sit in
40 creatore.«

Hoc simili modo inculcas. A nobis vero responsum superius est iuxta sententiam doctorum nostrorum creaturam unitatem Dei, non

trinitatem repraesentare, quia cum terminus creationis sit esse creaturae, etiam principium eius erit esse divinum. Quod qui impugnat, profecto sanctos doctores impugnat.

46. Folio LXXVIII, facie I: »Non sequitur, si Deus infinitus sit, filium quoque infinitum esse.« 5
 Ostendit auctor Aristotelem, ex cuius sententia te putas argumentari, hoc tibi, si viveret, negaturum, cum internam et consubstantialem emanationem nemo ex eius saeculi philosophis somniaverit.
47. Folio LXXXIX, facie II: »Deus non efficit, inquit, sed aggregati ratio.« 10
 Hoc quoque bis a te superius repetitum, nunc tertio congeris.
48. Folio XC, facie II: »Deus non fecit caelum, sed facit per caelum.«
 Quae dementia seu potius ignorantia est eandem rem totiens frustra commemorare.
49. Folio XCIV, facie I: »Quod mundus dependet ex Deo, ut pars a toto aggregato.« 15
 Damus hoc decrepitae tuae, qui rem totiens repetitam iterum inculcas.
50. Folio XCIV, facie II: »Deus, quod vult, naturaliter et necessario vult.« 20
 Et hoc insaniae tuae concedimus rursus repetere, ut portentorum tuorum numerum augeas.
51. Folio CIX, facie II: »Affirmatur animos perpetuos esse etiam ex parte ante.« 25
 De hoc quoque tibi responsum est superius et ex opinione Aristotelis contradictum. Falsoque calumniaris hoc ab auctore affirmari, cum ostendere dumtaxat auctor voluit longe te a sententia Aristotelis aberrare, quandoquidem animas illum posuisse existimas et principium habere et perpetuas fore.
52. Folio CXI, facie II: »Clarum animum philosophi repetere, quod in divina sede conspexerat.« 30
 Non auctoris haec, sed Platonis verba sunt, quod tu homo rudis et crassus intelligere nequivisti. Affertur autem longa Platonis oratio, ut manifestius ostendatur, quem ille amorem censet esse laudandum.
53. Folio CXXI, facie II: »Quod animi humani in coetu caelesti vultum divinum intuebantur.« 35
 Haec quoque simili modo ex Platonis oratione sumpta sunt et ab auctore eadem ratione commemorantur.
54. Folio CXLI, facie I: »Quod Plato irreprehensibilis est.« Et folio M 10^v XXIII, facie secunda: »Platonis os sacrum.« 40
 Haec est tua illa ingens calumnia atque animi perversitas. Sed nobis satis est eam semel detexisse.

Folio CXX, facie II: »De restitutione animorum secundum Platonem post decem milia annorum, et si amoris puerorum non indulserint, post triginta milia annorum.«

Platonis opiniones, immo verba ipsa ab auctore referuntur, ut videant omnes calumniam tuam, qua gravissimum philosophum turpissimi sceleris insimulas. Turcum vero impium, infidelem, sceleratissimum, qui inter cetera flagitia hoc maxime vitio contaminatus et in profundum obscoenitatis submersus, obsoletorum choris stipatus incedit, laudas, admiraris, extollis, pius, sanctus, a Deo missus reformatorem humanae vitae et redemptorem tuum secundumque post Constantinum imperatorem vocas. O scelus, o flagitium, o monstrum, prodigium, portentum! Sed de hoc paulo post latius explicabimus.

Folio LXIV, facie II: »Calumniatur, quod dixerim serpentes magis esse colendos quam angelos.«

Calumniam istam vocas? Velim metum parumper experiaris, argumentator acutule. Recte ne hoc ex tua illa argumentatione colligatur. Quoniam, inquis, Plato secundum et tertium deum colendum esse opinatur, profecto scarabaeos quoque pariter colendos esse non negabit, quod, cum omnes creaturae aequae a creatore distent et in infinitum a Deo differant, in finito autem nihil sit maius, si una creatura colenda est, omnes aequae sunt colendae. Sunt ergo colendi scarabaei. Si igitur haec tua ratiocinatio recta est, cur Bessario quoque non ex dictis tuis rectissime ratiocinatur ita inquis: Cum angeli aequae a creatore distent ut serpentes, — ambo enim in infinitum distant — profecto si tu angelos colis, serpentes quoque te colere necesse est? Eadem enim ratio est utriusque argumenti. Non igitur de Bessarione querere, quod tibi immanis beluae cultum obiicit, sed de te potius, ex cuius argumentis id plane sequi necesse est.

Folio LXIV, facie I: »Calumniatur, quod scripserim perfectam ex vestigiis posse haberi cognitionem Dei. Legatur quintum capitulum libri secundi circa medium capituli.«

Non haec auctoris calumnia est. Sed inconstantia tua eum, ut ita scriberet, compulit. Saepe enim tibi contingit, ut iis, quae proposuisti, contraria scribas, quod hoc loco usu venit. Nam cum Aristotelem ostendere proposuisses e vestigio trinitatem divinam intellexisse, mox propositi oblitus subdis: »Haec cum ita se habeant, ad rem rediens dico Aristotelem plane unius Dei trinitatem intellexisse.« Non e vestigio dixisti, sed plane, hoc est aperte et manifeste. Multas huiusmodi contradictiones notare in libris tuis auctor potuisset. Sed rationem habuit propositi sui, quod erat, non ut te oppugnaret, sed ut Platonem defen-

17 cf. Georg. Trap. Comparat. II 2. | 23 cf. Bessarionis In Cal. Plat. III 6, 1 | 36 Georg. Trap. Comparat. II 3.

deret. Praeterea cum ceteri quoque philosophi et imprimis Plato sub-
obscuram quandam suspicionem trinitatis habuisse videantur, tu vero
Aristotelem ob cognitionem trinitatis inter sanctos Christianorum con-
stituendum putes, profecto excellentem aliquem cognitionis modum ei
tribuas oportet. Alioquin frustra tantum papyri consumpsisses. Tribuis 5
autem quod nullus adhuc ex sanctis nostris consequi in hac vita potuit.
Nemo enim trinitatem intellexit, sed fide dumtaxat credidit; Aristoteles
vero plane intellexit, si opinionem tuam sequi velimus falsam atque
haeticam.

58. Folio LXXXIII, facie II: »Quod scripsimus naturam esse Deum, 10
calumniatur.«

Immemores, quo loco hoc dicas, nolumus in evolvendis libris tuis
tempus absumere, cum praesertim te in hac parte auctor ipse excuset
et sententiam tuam benigne interpretetur non imitatus malignitatem
tuam, qui ea, quae ab illo optime scripta sunt, pervertere ac depravare 15
conaris.

59. Folio CXLIV, facie II: »De nativitate Platonis miraculosa, quod
ex virgine.«

Satis sit nobis semel tibi respondisse, ne oblivionem tuam imitari
velle videamur. 20

60. Folio CXCI, facie I: »Demonstret, inquit, adversarius nihil in
quattuor viris reprehendendum fuisse.«

Hoc plane falsum est. Auctoris enim sententia fuit, quod pro-
bare te oportebat nihil in illis quattuor ducibus fuisse, quod iure re-
prehendi posset, et tunc Platonem arguere. 25

61. Folio CLVIII, facie II: »Calumniatur, quod scripseram Graeciam
periisse, quia legibus Platonis usa fuit. Item calumniatur, quod eccle-
siam dixi nefario scelere contaminatam. Libri sunt in manibus pontificis.
Quare non poterit dici detractum aut additum aliquid esse?«

Hancine tu calumniam vocas? O hominem inconstantem, levem, 30
ridiculum et plane delirum! Quam recte Nicoboli illius apud Plautum
verba transferre in te posses:

»Quicumque ubi sunt, qui fuerunt quique futuri sunt posthac
stulti, stolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones.

Solus ego omnes longe eo ante stultitia et moribus indoctis.« 35

Equidem abstinere hoc loco a risu non possum, tam egregie rationem
colligis. Negas dixisse te idcirco Graeciam periisse, quia Platonis legibus
usa fuit. Quod ut ostendas, addis operis de comparatione philosophorum
titulos, inter quos secundi libri titulum talem ponis: »Quod Platonis
scripta, praecepta, instituta Graeciam perdiderint.« O rursus incon- 40
M 11^vstantem et levem et ridiculum et plane delirum hominem! O excordem,
vecordem tecumque discordem! Hoc perinde certe est, ac si diceres:

calumniatur me delirum esse, quia deliro; calumniatur me insanire, quia desipio. Quod vero mox subdis calumniari te auctorem, quod ecclesiam dixeris nefario scelere contaminatam, nescio qua audacia, qua temeritate, qua oris impudentia affirmare hoc ausis. An fortasse latere
 5 libros tuos existimas, quos primos edidisti, et eos dumtaxat exstare, quos prae formidine diversis in locis postea castrasti? Falleris, mihi crede. Falleris. Etiam exstant primi et producentur in lucem, necnon paulo post a nobis eorum testimonia proferentur. Non fecit hoc Bessario partim pudore, ne tot flagitia commemorans dehonestaret opus suum,
 10 polluens manum scribentis, polluens legentium oculos, polluens aures audientium, polluens orationem; partim, ut tibi parceret, cuius non modo aestimationem, sed etiam vitam intelligebat in periculo futuram, si tot scelera, tot sordes, tot flagitia de principibus christianis abs te scripta conspicerentur. Ea est enim viri bonitas, ea mansuetudo, ut
 15 etiamsi ulcisci inimicorum iniurias possit, tamen malit oblivisci. At nos dabimus operam, ut haec omnia intelligantur, et verba tua tam ex epistolis ad Turcum scriptis, quam ex libris de comparatione philosophorum sumpta in calce huius operis ponemus. Nunc reliquas adnotationes prosequamur.

20 Folio CIV, facie II: »Apex impietatis adversarii, quia dicit res 62. non esse futuras, quoniam Deus praevидit, sed ideo Deum praevидere, quia sunt futurae. Calumniatur etiam in capitulo quarto libri secundi, quod inscribitur de providentia et fato. Scripsimus bona omnia futura esse, quia Deus praevидit; mala e converso, quia futura sunt, ideo
 25 Deum ipsa praevидere. Cuncta enim ipsi praesentia esse.«

Si scriptis tuis adhibenda est fides, profecto idem et de bonis et de malis affirmas. Sed satis est nobis in praesentia pars ista de malis ad haeresim atque impietatem tuam ostendendam. Nam sacri doctores non modo bona, sed etiam mala fatentur non ideo a divina providentia
 30 cognosci, quia futura sunt, sed ideo evenire, quia Deus futura praevидit. Ubi coniunctio, quia non causalis, sed conditionalis est, perinde ac si diceretur, quod non essent, nisi a Deo cognoscerentur. Quippe Deus una et simplici cognitione bona cognoscit et cognoscendo bona cognoscit eadem simplici cognitione eis opposita mala, et ea, ut beatus Dionysius
 35 Areopagita capitulo septimo inquit de divinis nominibus, a se ipso intelligit. »Accipit, inquit, Deus cognitionem tenebrarum a se ipso, non aliunde, sed a luce tenebras cognoscens.« Tu vero Deum asseris ex posterioribus et rebus ipsis cognitionem accipere, quod plane impium atque haereticum est.

M 12

40 Folio LXXX, facie I: »Calumniatur, quod dixerim de primo 63. homine, cum ipse affirmet: etiamsi numquam pecasset homo, numquam tamen ipsum potuisse cognoscere mysterium trinitatis, haereticum est.

36 cf. Dionys. Areop. De div. nom. VII § 2 (PG 3, 869 AB).

Nam si peccatoribus hanc gratiam largitus est, cur eam innocenti non fuisset largitus?»

Immo vero quod ab auctore dicitur, catholicae fidei consentaneum et ab omnibus fidelibus tenetur. Quod vero tu asseris, manifestam haeresim sapit. Enimvero secundum doctorum omnium sententiam 5 primus homo rectus atque innocens a Deo creatus, quamvis naturalium rerum perfectam cognitionem habuerit, de trinitate tamen et ceteris articulis fidei, qui humanam prorsus rationem excedunt, nullam omnino scientiam potuisset habere, nisi quatenus ex revelatione divina aliquid per fidem credidisset, nec umquam per res creatas aut naturali sapientia 10 de mysteriis fidei valuisset aliquid suspicari, nisi prius fide ipsa duce ad ea credenda fuisset illuminatus. Quod autem divinam essentiam non viderit, vel hinc apparere liquido potest, quoniam, si vidisset, non fuisset lapsus in peccatum. Tu vero, nescio ex quibus poëtarum fabulis poëta theologus repente exortus, profanas mysteria fidei, religionem 15 polluis, Christi sanctuarium contaminas, dehinc iacturam christianae reipublicae deploras, et quia Plato laudatur, vir quamvis gentilis, moribus tamen ac vitae honestate praeclarus et, quantum sine lumine fidei fieri potuit, religioni nostrae propinquus, ingemiscis, non scilicet quia Plato probetur, ut dissimulare conaris, sed quia impiissimus 20 Mahumet in Romana ecclesia non praedicetur.

64. Quae res ut manifesta aliquando omnibus fiat, ponam hoc loco ex epistolis, quas nuper ad Turcum scripsisti, loca quaedam magis insignia, ipsarum epistolarum ordinem sequens, quamquam eas satis abunde vir non modo civilis et pontificii iuris, sed omnium et bonarum 25 disciplinarum doctissimus Rodericus, pontifex Palentinus, molis Adriani et sacrae pontificalis arcis praefectus, magno atque insigni volumine confutavit. Deinde, quod pollicitus fui, ad librum de comparatione philosophorum descendam et, verumne sit, quod ecclesiam Romanam, immo omnem fere christianam rempublicam nefandi sceleris insimula- 30 veris, apertissime demonstrabo.

65. Primae igitur epistolae, quam ad Turcum scripsisti, tale initium est: »Ad excellentissimum, inclytum optimumque imperatorem Romanorum sedem Constantini virtute sua et victoria divinitus sibi concessa obtinentem Georgii Trapezuntii epistola, quod natura omnibus, qui 35 umquam fuerunt, imperatoribus praestantior est.«

O facinus inauditum omnibus ante saeculis! O facinus atrox, indignum, nefarium, perniciosum! O facinus audax et a fide ac religione nostra remotissimum! Tune impurum, barbarum ac truculentum ho-
M 12^v minem excellentissimum vocas? Tu immanem, crudelem, nefarium, 40

33 Georg. Trap. Epist. I ad Mahumetum.

26 Rodericus ep. Palentinus († 1470), cf. H. Hurter, *Nomenclator literarius theol. cath.* ³II (Oeniponte 1906) 942 sq.

paratum ad omne nefas, inclytum nominas? Tu impudicum, rapacem, adulterum, periurum, cupidum, fraudulentum, facinorosum, scelestum, Deo hominibusque invisum, quem non modo nefandi contra naturam coitus, sed omnes foedissimae voluptates praecipitem trahunt, optimum appellas? Tu inimicum Christi, christiani sanguinis persecutorem, perditorem nostrae religionis, reipublicae nostrae depopulatorem, praedonem, hostem, Romanorum imperatorem constituis? Tu corruptorem bonorum morum, furem, latronem, gladiatorem, parricidam, veneficum, infamem, omni denique scelerum genere contaminatum, virtute sua
 10 adeptum fuisse imperium praedicas? Tu debacchantem per orbem terrarum saevissimum tyrannum, furentem saevitia, anhelantem scelus, vastantem provincias, urbes diripientem, nostrorum sanguine cruentum, nihil nobis praeter ferrum flammamque ministrantem, a quo in virorum conspectu vexari acerbissime coniuges audimus, violari ac prostitui
 15 virgines, pueros atque adolescentes nefandissima libidine foedari, teneras atque innocentes animas, quae maxime aetas esse parentibus dulcior solet, ante ipsorum oculos parietibus allidi, templa dirui, sacra profanari, omnia denique ad exitum atque perniciem trahi, victoriam divina ope consecutum esse affirmas? Tu sentinam iniquitatis, arcem turpitudinis,
 20 officinam vitiorum, receptaculum impietatis, sacrarium sceleris, qui improbos quosque ac facinorosos homines amplectitur, fovet, extollit, bonos vero ac virtutis studiosos persequitur, excruciat, damnat, occidit, natura omnibus, qui umquam fuerunt, imperatoribus praestantiorum esse testaris? Ideone ergo eiicis atque exterminas Platonem, ideo leges eius
 25 damnas atque persequeris, ut Mahumetanam impietatem in sanctam atque immaculatam Dei ecclesiam introducas? Quin potius morere, ut meritus es, quamquam non tam mori dignus esses, quam vivus vidensque dehiscente terra in conspectu omnium absorberi.

»Hac igitur ratione commotus quoque ipse, latinam eloquentiam
 30 gratia Dei prae ceteris habens, statui tandem principem nostrorum saeculorum eligere, cuius praeclaras virtutes et animi atque corporis dotes conscribendo et mihi ac meis ad praesens conferrem et illi perpetuas laudes aeternumque nomen ad omnes, qui latine sciunt, afferrem.«

O belua et putidae carnis inutile frustum! Tune latinae linguae
 35 peritiam te habere gloriaris? Tune eloquentiae nomen adeptum te putas? O nostrae aetatis praeclarum Nestorem, cuius ex ore felle amarior fluit oratio. Non vides, asine? Non sentis? Non intelligis scripta tua apud omnes contemptui, derisui ac ludibrio esse? Cuius
 40 oratio, praesertim ubi eloquentiam tuam extollis, fracta est, humilis, demissa, sordida, infamis, et plane puerilis. Ubinam legisti apud doctos et eloquentes viros »hac ratione commotus« pro permotus sive impulsus? Ubi »eloquentiam gratia Dei prae ceteris habens« pro eloquentia Deo propitio ceteris superior? Ubi didicisti orationem ita augere »animi

atque corporis dotes« pro corporis et animi dotes? Ubi conferrem »pro utilis essem« nullo casu adiecto? Ubi »aeternum illi nomen ad omnes, qui latine sciunt, afferrem« pro aeternum illi nomen apud omnes, qui latina lingua utuntur, sive qui latinam linguam non ignorant, compararem?

67. Sed nolo in re manifestissima diutius versari. Ad alia venio, 5
 Recte sane elegisti tibi principem saeculorum nostrorum, cuius virtutes et corporis atque animi dotes laudares. At quis est princeps iste? Nempe Turcorum tyrannus, homo ferus, barbarus, atrox, facinorosus, audax, parricida, inflammatus odio, excaecatus superbia, cruorem Christiano-
 rum semper anhelans, nobis, fidei, religioni, templis, aris, focus, sepul- 10
 cris maiorum nostrorum, naturae denique et humanitati infestus. Quae vero sunt virtutes eius? Quae dotes? Quae res gestae? Profecto ebrietates, popinae, crapulae, lusus, ructus, vomitus, ganeae, adulteria, stupra, incestus, nefariae marium libidines, iracundia, intemperantia, nequitia, luxuria, impudentia, temeritas, praedae, rapinae, furta, latro- 15
 cinia, caedes, inflammationes urbium, trucidationes civium, vastationes provinciarum, excidia rerum publicarum, et quicquam dici aut agitari dirum ac tetrum potest. Hunc igitur tibi elegisti, quem laudes, quem admireris, quem in caelum tollas, cuius gesta suavi loquentia tua conscribas. Platonem vero, cuius optimi mores et vita innocentissima 20
 fuit, non modo urbe atque Italia pellis, sed ex omni orbe terrarum eiicis atque exterminas.

68. Mox vero id ipsum confirmans haec subiungis: »Nec mihi potuit umquam aliquis principum Europae res magnas et historia aeternitateque dignas offerre, nisi tu solus princeps clementissime, rex regum, imperator 25
 imperatorum, a natura ipsa iussu Dei hominibus missus.«

O te miseram atque infelicem Europam, quae nullum producere iam septuaginta annis principem potuisti, qui materiam historiae tam praeclaro scriptori praeberet! Frustra Arretinus, Blondus, Valla, Philelphus aliique aetatis nostrae clarissimi scriptores in scribendis suorum 30
 temporum rebus gestis tempus consumpserunt. Solus Turcus laudandus erat, sola illius gesta scribenda. Merito Trapezuntius hunc clemen-
 M 13^v tissimum vocat. Cur? Quia fidem Christi persequitur, quia religionem nostram pessumdare, delere, extirpare amatur. Regem etiam regum appellat, quia eum Christo facit aequalem. Immo, si quis animum eius 35
 videat superiorem!

69. Item post haec: »Quamvis in genere tuo futurum aliquem multarum gentium principem insularumque dominum et divisum orbem terrarum in unum imperium adducturum scripturae auctoritate prospexi. Quam rem hic latius aperire non arbitror oportere. Nam quae 40
 occultiora sunt atque abdita, non nisi in tempore suo aperienda sunt.«

Transfert sceleratissimus vir et Turco, ut sic dicam, turcior sacram litterarum sensum in laudem impissimi barbari et, quae de Domino

nostro Iesu Christo scripta sunt, in crucis inimicum convertit. Quo nihil dici sceleratius potest. Sed de hoc latius, cum ad secundam epistolam ventum erit.

Et paulo post: »Verum si quis altius excogitare velit, is profecto 70.
5 videbit nullum umquam excellentissimorum imperatorum, regum, principum ita a natura institutum divinitusque ad orbis imperium destinatum fuisse, sicut maiestas tua est.«

En quomodo Turcum omnibus etiam christianis imperatoribus profert, nullumque hoc solo excepto a Deo caelitus missum dicit; non 10
Constantinum mitissimum principem, qui tanta pietate, tot meritis sacrosanctam ecclesiam est persecutus; non Iustinianum, qui tot eam sacratissimis legibus firmavit, auxit, roboravit et tam insigne templum Byzantii construxit; non Theodosium, cuius fidem, religionem, integritatem etiam sanctissimi viri litteris prodiderunt; non Carolum illum, 15
cui Magni cognomen fuit, qui totiens oppressae subvenit ecclesiae et paene innumerabilibus templis, quae per omnem Italiam partim vetustate collapsa, partim bellis atque incendiis consumpta fuerant, instaurans, quattuor et viginti monasteria de novo magnificentissime construxit; non praeterea alios, quorum et res gestae amplissime et bene- 20
ficia in ecclesiam Dei maxima fuere.

Sed ad reliqua properemus. »Non dico haec temere, sed ratione 71.
certa, non imaginatione falsa commotus, sed veritatis amore impulsus.«
Post haec iterum, quod superius dixit, inculcat: »Quas ob res manifestum est natura te omnes, qui fuerunt, reges, principes, imperatores excedere.«
25 Deinde addit: »Maiestas tua ad hunc diem magna fecit et maiora perficiet, modo vita supersit. Non enim dubito, quin felicitas suprema divino munere tibi concessa crescet in dies meritis tuis.«

Haec sunt, o carnifex, quae de christiana republica cogitas. Haec sunt, quae in perniciem nostrae religionis moliris. Non satis est Turcorum 30
tyrannos totam iam Minorem Asiam, Lyciam, Paphlagoniam, Phrygiam, M 14
Ciliciam, Cappodociam, Galatiam, Pontum, Bithyniam et in Europa Thraciam, Macedoniam, Achaiam, Epirum, utramque Moesiam a Christianis abstulisse, non cepisse reginam illam omnium urbium Constantinopolim, non magnam Illyrii partem subiugasse, non tot milia Christianorum 35
partim trucidasse, partim in foedissimam servitutem abduxisse, nisi hanc beluam ad reliqua subigenda et incites et hortaris, affuturumque ei divinum praesidium polliceare. Certe nihil aliud optas, nihil avidius exspectas, quam ut venientibus barbaris parum id, quod superest, christiani imperii exhauriatur, vastetur, uratur, et miseri Christiani 40
cervices latronibus praebeant sive, ut saepe fieri vidimus, non modo in propriis laribus, sed etiam in templis et ante aras impiissime trucidentur. Proh Deum atque hominem Iesum! Nullum tamen ferum atque atrox facinus reperiri aut proferri potest, quod maiori supplicio sit

dignum. Iuvat me veluti in sublimi quadam specula constitutum, unde audiri ab omnibus queam, quanta possum voce clamare: concurrite, concurrite omnes et perniciosissimam hanc pestem e patriae visceribus propulsate, vel potius hoc dedecus hominum, turpitudinem saeculi, nostrae reipublicae sterquilinum dilaniate dentibus, lapidibusque obruite! 5

72. Sed iam quibus laudibus extollere Turcum conetur, attendite: »Sublimitas tua vitio temporum multo minus quam ceteri imperatores de foris instituta a se ipsa, auxilio Dei et naturali concitata virtute, ingenio, animi praestantia cuncta gessit.« Item: »Excellentia tua Italos, Pannonos, quos Ungaros vulgo dicimus, Servos, Illyrios, Bosnanos, 10 Ponticos, gentes ferocissimas et bellorum usu, prout modo se res habet, peritissimas, neque modo hos, modo illos sicut Cyrus, sed omnes simul hostes habuit perpetuos, et tamen urbem Constantinopolim, urbem maximam, quae Asiam Europae iungit, celeritate mirabili fere adhuc adolescens rapuit. Servos magna vi animi superavit. Pontum 15 consecuta est. Urbe Trapezuntana expugnata Boscinam evertit, Illyricos vexavit.« Item: »Illud vero mirabile atque inauditum, ac ideo non praetereundum, sed sempiternae memoriae mandandum est, quod celsitudo tua non aliorum doctrina, sed suo ingenio instituta est, homines exercuit.« 20

Haec omnia eo pertinent, ut, quam libenter Trapezuntius Turcum laudet, ab omnibus intelligatur. Nunc ad reliqua pergamus.

73. »Quas ob res natura te principem, regem, imperatorem, quod numquam aliis a Deo donatum est, his temporibus natum videmus, ut tandem erepti ex confusione colluvioneque regentium homines ad unam 25
M 14^v per te monarchiam contrahantur.«

En, o christiani reges et principes, quanto nunc vir scelestissimus apertius loquitur et Turci imperium divina atque immortalis laude extollit, nostros vero principatus confusiones et colluviones vocat, et, ut nationes omnes atque imperia ad unam Turci tyrannidem, quam 30 monarchiam vocat, redigantur, exoptat.

74. Post haec eloquentiam suam rursus extollit: »Statui igitur, quicquid eloquentia mihi tribuit, in qua si mihi multum attribuo, non videbor imprudens, sed verax, quicquid inquam copiae in dicendo largita est, id totum Dei primo, deinde tuo corroboratus auxilio ad perpetuas 35 laudes tuas celebrandas, gloriam quoque, quousque exstat latina lingua, stabiliendam scribendo, dicendo, praedicando conferre.«

O Turco sceleratior, qui te laudes et gloriam eius scribere, dicere, praedicare velle testaris, hoc est, quantum abs te fieri potest, ceteros ad eum imitandum hortari. Haec enim praecipua causa est, cur principum atque imperatorum res gestae scribantur, et quemadmodum facies ad speculum, sic mores ad illorum exemplar componi possint. Sed quid est, quod eloquentiae tuae tantum tribuis? Fertur quondam

Iuppiter summo studio quaesivisse, quodnam animantium genus pulchriores filios produceret. Quocirca omne ferarum genus ac squamigeros etiam pisces hominibus permixtos ad eum liberis confluisse. Inter haec comparuisse etiam simiam, parvum inter ulnas natum gerentem et
5 quasi omnium pulcherrimum Iovi ostentantem. Quae res cum deum ad risum forte movisset, simiam in hoc carmen prorupisse:

»Iuppiter hoc norit, maneat victoria si quem,
iudicio praeest omnibus iste meo.«

Id mihi contingere in praesentia tibi videtur, cuius oratio, cum bar-
10 bara sit, puerilis, inepta et ne mediocriter quidem eruditio viro conveniens. Tamen eloquentiam tuam extollis et quasi simia filium tuum Iovi ostentans ab eo atque omni turba irrideris, homo plane rudis et barbarus.

Post haec finem epistolae his verbis imponis: »Finem nunc faciam, 75.
15 si illud addidero me pro viribus ingenii et eloquentiae — nihil enim aliud mihi inest gloriae — maiestati tuae semper integro animo servituum.«

Plura etiam erant, quae notari a nobis iure optimo potuissent; sed his in praesentia contenti nunc ad alteram epistolam transeamus.
20 »Meam autem videndi tui et alloquendi cupiditatem illud duxit, 76.
quod spero. Immo certior sum futurum te totius terrarum orbis dominum atque imperatorem.«

Iam non modo sperat Trapezuntius, non modo optat, sed compertum etiam habet et certo certior est Turcum totius terrarum orbis
25 imperium adepturum. Inanes ergo sunt cogitationes tuae. Frustra abs te suscepti sunt tot labores, Paule secunde, pontifex maxime, cui M 15
statim post suscepta pontificatus gubernacula nihil antiquius fuit, nihil quod magis cordi atque animo insideret, quam ut labantem principum nostrorum negligentia Christianorum rempublicam sustineres, demer-
30 sam erigeres, oppressam sublevares et impissimum Turcorum tyrannum ex Europa atque omnibus Christianorum finibus expelleres. Iam non parum videberis fecisse, si tueri pontificatum tuum poteris. Sed ne hoc quidem poteris, si Trapezuntio credimus. Omnia enim occupaturus est Turcus et totius orbis dominus atque imperator futurus. Verum
35 comprime, quaeso, aliquando tetrum hoc et detestabile monstrum. Noli pati, ut suo contaminatissimo spiritu omnia inficiat atque commaculet. Nimum crevit audacia et temeritas hominis. Ter intra annos quindecim carcerem est expertus. Primo iracundia, secundo libido, tertio perduellionis crimen eum in vincula compulerunt. Auxit semper
40 furorem, et impunitas eum ad quaevis flagitia praecipitem fecit. Noli